

Kamjenjec in Hotin.

Potopisna črtica. — Spisal L. Lenart.

1. „Iz neme cele v živi svet.“

Izleti na Rusko niso za Slovence že ničesar nenavadnega več. — Tega vleče tja, kjer vlada „Kavkaz mogočni, zemlji carurovi“, oni se raje zaleti v matjuško Moskvo ali pa v carski St. Peterburg, tretji preleti v železničnem vozu kot v okamžiku celo ogromno Rusijo in opisuje v bolj ali manj spretni obliki svoje vtiske in nazore. Vkljub temu upam, da mi bodo bravci „Dom in Sveta“ oprostili, ako se tudi jaz „v trop, ki se poti in trudi, vriniti želim“ ter jim za sedaj opišem svoj prvi izlet na rusko Podolje in Besarabijo, zlasti v mesti Kamjenjec in Hotin.

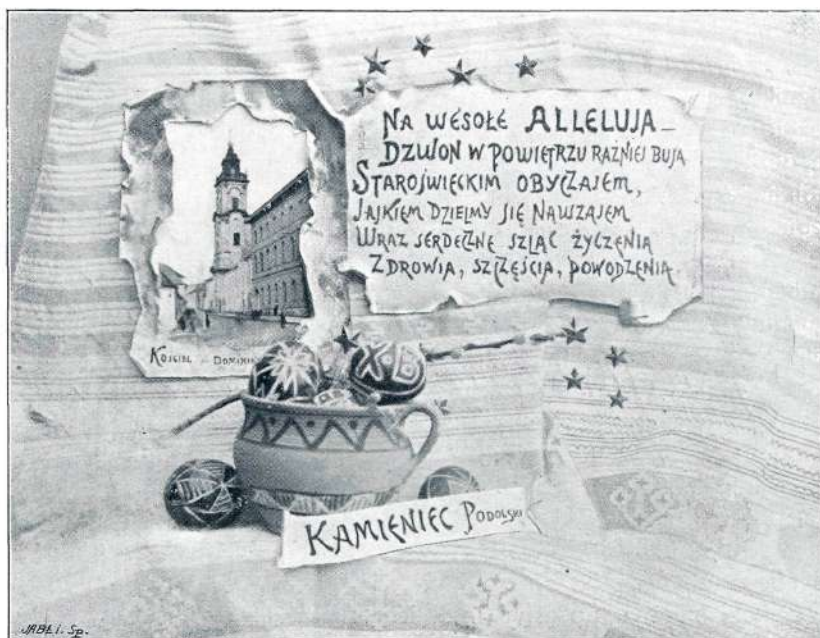
Bilo je v resnici poetiško jutro mojega odhoda. Meni se je tako priljubilo Podolje s svojimi razleglimi polji in tihimi vasmii, da mi še sedaj večkrat lete misli nanj. Ko sem se pogreznil v to brezkraino planjavo, sem se globoko oddehnil in otreseel vseh neprijetnih spominov in vtiskov, vesel, da sem se odtegnil za nekaj časa malenkostnim razmeram in duščemu ozračju naše domovine, da se tu pozdravim in odpočijem.

„Za Tarnopolom je konec našega sveta“, rekla mi je neka Španjolka, guvernankamlade kneginje, ko smo odhajali iz Lvova. „Kaj je pa potem?“, vprašam. „Potem se začneja nov svet, kjer ni nobenih sledov civilizacije več.“ „Toda v vsakem slučaju tudi tam ne more biti slabo, drugače bi se vi vsi, ki ste že bili na Podolju, ne veselili tako tega popotovanja“, sem odvrnil.

Do Tarnopola smo se res vozili, kakor se človek sploh vozi po železnici; bila je kneginja Sapieżanka, njeni štirje otroci, tri hčere in en deček, najstarejša hči je imela devetnajst, najmlajša pa trinajst let, a deček šestnajst, dalje nekaj domačih oseb, učiteljic in guvernank in jaz — tujec. Peljali smo

se na njihov grad Bilče Zlato na avstrijskem Podolju, ne daleč od ruske meje. Vozili smo se v vozu prvega razreda in imeli na razpolago cel voz. V Galiciji se človek kmalu naveliča gledati skozi okno vlaka in ako nima nobenega razgovora in zabave, potem sedi ure za uro nepremično na klopi in gleda pred sebe na tla, njegov sosed vis-a-vis pa ravno tako. Toda mi smo imeli razgovora in zabave, preje preveč kot premalo. Mladina je bila dobre volje do razposajenosti, veseleč se, da pride iz modernega mesta kmalu vun — vun na nepregledno Podolje.

V Tarnopolu smo morali prestopiti na lokalno železnico in s tem se je naše življenje — ne pa

VELIKONOČNI POZDRAV IZ KAMJENJCA PODOLJSKEGA.

(Župna cerkev v Kamjenjcu).

dobra volja — popolnoma izpremenilo. Prvega razreda seveda ni bilo več, a saj smo bili tudi z drugim več kot zadovoljni. Razsvetljen je bil voz jako slabo in kmalo nam je še ta borna lučica ugasnila. Vprašali smo sprevodnika, kaj to pomeni, in on nam je odgovoril popolnoma ravnodušno: „Zmanjkalo je olja.“ K sreči smo imeli za ta slučaj še lampice s seboj in razsvetlili smo ž njimi voz. Vozili

smo se zelo počasi; saj se je nekoč na tej progi prigodil sledeči slučaj: Med drugimi popotniki se je vozil neki Jud, ki je imel s seboj v živinskem vozu dva vola. Med potjo je voloma postalo dolgčas, vrata so se slabo zapirala in tako sta vola, ne meneč se za vse stroge železniške predpise, ko je bil vlak v polnem tiru, izstopila ter se šla izprehajati v bližnji gozd. Jud je to prvi zagledal in se je pričel dreti na vse grlo. Na njegovo kričanje je vlakov voditelj takoj ustavil vlak, usmiljeni sopotniki so šli Judu pomagat loviti vola in, ko so ju ujeli in zaprli v voz, zapihal je spet vlak in jo potegnil dalje.

Vozili smo se od 2. ure popoldne do 1. ure po polnoči in izstopili na postaji Jezierzany. Vlak je cizal še par postaj dalje in se slednjič izgubil v ravnini pri majhni postajici Ivanjepuste, kakor da bi se pogreznil v zemljo in bi bil od tu naprej zaplankan svet. Ne daleč odtod se razteza ruska meja in onstran meje se razgrinja ena največjih in najrodovitnejših ruskih gubernij — Podoljska z glavnim mestom Kamjenjec, ki leži v ravni črti od Ivanjepustega ne daleč onstran meje. Toda to pokrajinsko glavno mesto, ki šteje do 60.000 ljudi, nima nobene železnice in kdor hoče priti vanj, se mora od najbližje ruske železnične postaje voziti cel dan z judovskim voznikom. Plača se takemu „fijakerju“ za celodnevno vožnjo resda samo rubelj (1 gld. 26 kr.), popotnik pa dobi lahko poleg drugih neprijetnosti pri njem tudi neke zverinice, katerih se potem ni lahko iznebiti.

Vprašal sem neko osebo, zakaj ne naredite iz te zanikarne lokalne cize popolne železnice in je ne potegnejo čez mejo do Kamjenjca in ne zvežejo dalje z rusko železnično mrežo? Odgovorilo se mi je, da obstoji ta načrt pri merodajnih krogih vže dolgo let, toda napoti so velike politiške težave. Na avstrijski strani stoji čisto na ruski meji mestece Skala, kjer ima grof Goluchowski svoja dedna posestva, na neki drugi točki ima pa na ruski strani pri avstrijski meji neki ruski mogočnejš svoje posestvo. Seveda bi hotel Goluchowski, da bi šla nova železnica skozi njegovo posestvo in dotična ruska glava bi jo pa hotela imeti pri sebi. Ker se na ta način avstrijska in ruska diplomacija nikdar ne moreta zediniti, je naravna posledica vsega, da je krasno in rodovitno avstrijsko in rusko Podolje in veliko stolno mesto Kamjenjec brez železnične zveze.

Na postaji Jezierzany so nas že pričakovali vozovi iz Bilča in grajski služabniki, prijeli vsakega, ko je stopil iz voza, zavili v topel, obširen kožuh, posadili v zaprto kočijo po dva in dva in potem smo oddrdrali od postaje v gluho mesečno noč. Najprej so drdrale kočije druga za drugo čez dolgo rusinsko vas, ki je morala biti po vtisku svoje zuna-

njosti močno požidovljena, potem dolgo časa po široki, z zmrzlim snegom pokriti ravnini, nato smo preleteli kot blisk manjšo vas, ki je pa še vseeno morala imeti nekaj stotin prebivalcev, potem smo se peljali spet dalje po zmrzlem snegu sredi gluhe, mrtve ravnine. Naenkrat se začne pot spuščati nekoliko navzdol, v mesečnem svitu zagledamo črn dimnik velike žganjarne, ž njo se pričenjajo grajska gospodarska poslopja in ne več daleč zagledamo razsvetljena okna graščine Bilče Zlato. Vrata se odpro, cela četa služabnikov in služkinj se vsuje iz graščine, odpira kočije, pomaga izstopati in kmalu potem že sedimo vsi v obednici pri kipečem čaju.

Izpustim dneve in tedne, katere sem preživel v Bilču Zlatem in se vrnem k začetku svojega pripovedovanja, to je k onemu poetičnemu rožnemu jutru, ko sem spet sedel na voz in se iz Bilča na avstrijskem Podolju odpravljal na izlet čez rusko mejo v Kamjenjec podoljski.

Jutro je bilo hladno in čisto, samo sneg pod menoj in nebo nad glavo, nobene ovire očesu, nobene pregraje srcu, nobenega življenja nikjer. Vas je bila še popolnoma mrtva in v gradu je življenje še spalo; mislil sem, da bom odrinil popolnoma tiho in neopaženo. Toda varal sem se in ne neprijetno. Ko sem pozajtrkoval in tekel k vozu, ki me je že čakal pred graščino, da bi sedel nanj, zagledal sem kneginjo, ki je stala pri vozu in me pričakovala.

„Kaj, samo tako-le oblečeni hočete na pot?“ reče, ko me zagleda.

„Topleje se obleči je pač nemogoče“, odvrnem ter ji pokažem notranje svojega kožuha.

„Ej, vi še ne poznate naše zime“, odvrne ona — „Jakim, skoči v mojo sobo po kožuh!“

Jakim skoči in se za trenotek vrne in prinese velik, krasen kožuh iz ne vem kakšne severne zverine. Jaz sedem na voz in se zapnem v svoj kožuh, po vrhu se zavijem še v novo prineseni kožuh, da komaj vidim vun, po nogah mi vržejo še neko kosmato kožuhovino in dobro potisnejo v voz. Nato da kneginja še neki, meni nerazumljiv znak služkinji Stasji, ki se je prikazala na pragu:

„Stasja!“

Stasja pristopi molče, v rokah je imela precejšen zavitek. Kneginja ga ji vzame in vtakne pod moj sedež.

„Nepotrebne ženske skrbi!“ — mislim si jaz — „da bi le že odšli.“ Toda opazili so me še drugi.

Naenkrat opazim, da se odpira okno v prvem nadstropju in skozi njega se prikažejo obilni črni lasje in drobno lice naše španske guvernante:

„Un feliz viaje!“

„Hasta mas ver!“

Za hrbtom slišim lahen šum stopinj, obrnem se nazaj, za menoj stoji moj ljubi deček, mladi knez Pavel, oblečen v krvavordečo ponočno suknjo in v topel kožuh po nji. Z eno roko si mane zaspane oči, drugo mi pa ponuja v pozdrav:

„Srečno pot!“

„Srečno pot, Pavelček! Pozdravi se!“

Ubogi deček je hotel z menoj, toda zadnji dan se je prehladil in dobil nahod in z nahodom se mladi knez ne more spuščati na pot. Torej sem šel sam.

„Pojdi v sobo, Pavelček, da se ne prehladiš še bolj“, veli mu mati.

Pavel uboga, toda očevidno ne posebno rad in s praga se ozre še enkrat z dolgim pogledom na voz.

„Z Bogom, Pavelček!“

Ko se obrnem nazaj, vidim, da že stoji v oknu prvega nadstropja fotografski aparat, črni lasje španske guvernante se razgrinjajo nad njim, za njim pa zagledam drobno, smejoče se lice „knežičke“ Jadzie.

„Nikefor, poženi!“

Moj voznik, kozak Nikefor, ki je bil že nepotrpežljiv, požene, a bilo je prepozno. Aparat me je bil že ujel.

2. „Povsod se mi nov svet odpre!“

Podolje je tako enolično. Ura za uro poteka vožnja in vedno isti pogled — polje, semtertje majhni gozdi ali kakšna rusinska vas s poljskim dvorom. In vendar se mi zdi taka vožnja tako zanimiva, očarujoča. Med gorami je vse tako tesno, človek se boji, da ne bi mu zmanjkalo zraka, ali da ne bi bil za goro svet zaplankan. A tu srkaš zrak s polnimi prsi, meriš svobodno s pogledom nebo in zemljo in ni ga človeka, ki bi prekrizal tvojo pot.

Nekaj časa mi je okolica še nekoliko znana. Od daleč zagledam na lepi višini velik, pogorel in le deloma obnovljen grad, lastnina nekega poljskega fevdalnega plemenitaša, ki je bil večkrat pri nas na obiskih. On je vdovec, preprost in jako simpatičen mož in ima dva sina, prekrasna dečka, s katerima smo se večkrat zabavali. Starejši hodi na vseučilišče, mlajši pa še na gimnazijo. Oče se ni rodil v teh razmerah, v katerih živi sedaj. Kot dijak je bil reven, jako reven. Ker ni imel s čim študirati na vseučilišču, šel je po dovršeni gimnaziji k pošti. Nato se je oženil, dobil dva otroka, potem mu je obolela žena na jetiki in prišel je v največjo revščino. Kar zvé, da stanuje v Parizu neka gospa, ki se ravno tako piše, kakor on, in revni poštni uradnik ji piše

in jo prosi, naj mu z ozirom, da se oba enako pišeta, pomaga v njegovi bedi. Gospa iz Pariza mu res odgovori, pošlje mu precejšno vsoto in se natančneje informira o njegovem stanju. Dotična gospa je bila že jako stara in ni imela nobenih bližnjih sorodnikov. Zato je zapustila vse svoje premoženje in fevdalno veleposestvo revnemu poštnemu uradniku. On je nato izstopil iz službe in šel v svoj grad. Judje so ga sicer zapeljali v nekatera podjetja, pri katerih so mu izpulili precej premoženja, požar pa mu je uničil grad, toda ostal je še vedno eden velikih gospodov vzhodne Galicije.

Toda midva se ne peljeva po večji poti, ki pelje skozi vas in mimo gradu dalje, ampak jo zavijeva na stransko pot, ki pelje po ovinku okoli gradu spet na glavno cesto. Rusini imajo sedaj veliki teden in srečavale bi naju vedno trume, hiteče iz cerkve. Bolje, da se ogneva. A nikar ne mislite, da je pot, po kateri se voziva, podobna našim trdim cestam! Pri nas bi to, kar se tu imenuje menda okrajna cesta, imenovali kolovozna pot, ki pelje med dvema njivama, ali pa po kateri se spravljajo drva iz gozda domov. V času, ko sem tu potoval, je bil paša tega okraja neki grof Borkovski, ki je zdaj že umrl. Pred nekaj tedni, ko se je raznesel glas o njegovi smrti, se je zbral poljski klub na Dunaju, predsednik Abrahamovič je govoril o velikih zaslugah grofa Borkovskega za okraj borščovski in vsi poslanci so v znak žalosti vstali s sedežev. Toda doma, v vzhodni Galiciji, gotovo nobeden prebivalec borščovskega okraja ni ničesar vedel o teh zaslugah in vsem je gotovo odleglo, ko so zvedeli, da ga ni več, ker so bili prepričani, da je s tem padla glavna ovira gospodarskemu razvoju Borščova.

Tako se voziva dalje, vedno dalje po razbitih potih, med razleglimi, deloma še s snegom pokritimi njivami. Semtertje je polje razdeljeno na majhne njivice . . . To je lastnina kmetov; večinoma so pa njive obširne, kakor daleč nese oko, brez meje in brez izpremembe . . . To je polje graščakov. Istotako so vsi gozdi in pašniki izključna lastnina graščakov. Torej ni čudno, da kmet tu ne more živeti in se v četah izseljuje v Ameriko in drugam. Gospodarski položaj Galicije je neznosen, ljudstvo večinoma strada in se izseljuje. Po mestih je velika draginja, da uradnik ne more shajati s svojo pičlo plačo, trgovina je vsa v židovskih rokah, graščaki propadajo morda med vsemi stanovi v Galiciji še najbolj in po vzhodni Galiciji se nahaja že večina večjih posestev v rokah židov. Kmet je neveden in zelo reven, dela in strada. A tudi med Židi ne vlada povsod bogastvo. Morda se najdejo ravno med židovskim proletarijatom po mestih največja

revščina in ravno Židje se sele iz Galicije najbolj. O Galiciji se torej ne more reči, da tam izžema en narod drugega, n. pr. Žid in šlahčič kmeta in meščana, ampak v nji vlada splošna ekonomična kriza, ki ima svoje vzroke deloma v napakah posameznih oseb in stanov, večinoma pa v splošnem zemljepisnem in zgodovinskem položaju. Gotovo ni dobro, ako ima eden toliko sveta, drugi pa tako malo. Toda če bi se vsa veleposestva razdelila med kmete, bi se kmetom odpomoglo samo za trenotek ali še za trenutek ne, obenem bi pa jako padla splošna kultura kraja, ker bi kmet brez dvoma obdeloval zemljo slabše kot graščak. Ako bi se v Galiciji popolnoma reformirala administracija, dvignila izobrazba ljudstva, polagoma razdelila posestva med kmete, bi se s tem položaj brez dvoma izboljšal, toda normalen bi ne postal. Nenormalnost obstoji v tem, da so se deli poljskega kraljestva pri delitvi mehanično odtrgali od njegove organske celote. Galicija ne more s svojimi poljskimi pridelki več preživiti svojega prebivalstva, je torej preobljudena. Dalje nima kam izvažati svojih pridelkov, ker meja na Rusko ji je zaprta in Rusija sama je kmetijska država, istotako na jugu Ogrska. Taka velika dežela kot je Galicija, ima torej odprto edino pot proti Dunaju, kamor bi mogla prodajati svoje pridelke, ki bi ji preostajali in odkoder bi zamogla dobivati izdelke, katerih bi potrebovala. Tu so pa s tarifi Severne železnice vedno lahko naredili tako, da je Galicija morala prodajati in kupovati, kakor so drugi hoteli. Galicija bi se dvignila samo v slučaju, če bi ji bila popolnoma odprta pot na Rusko. V tem slučaju bi se lahko v Galiciji dvignila obrt, da bi imelo prebivalstvo zaslužka, in izdelki bi se prodajali na Rusko. Dokler ima pa rusko mejo zaprto, more samo životariti.

Tako in podobno sem mislil, ko sem se, zaviti v svoj kozuh, pomikal počasi po slabih poljskih potih proti ruski meji. Moj kozak je bil star, zanesljiv človek in bil sem popolnoma brez skrbi. Na potnem listu sem imel, da sem lastnik vasi Miškov v Galiciji in grem na Rusko v kupčijskih zadevah. Ako bi hotel namreč na svoje ime dobiti potni list, bi moral napisati na ministrstvo notranjih zadev, (oddelek tujih veroizpovedanj), prošnjo, da mi dovolijo potovati in navesti natančno vzrok in namen potovanja in mesta, katera hočem obiskati. Treba bi bilo dolgo čakati in kdo vé, če bi prišlo dovoljenje. Tako pa nisem imel nobene težave. Kneginja je naročila nekemu Židu, naj gre k okrajnemu glavarju in preskrbi dva potna lista na to in to ime in zadeva je bila končana. Toda s čim naj na Ruskem kupčujem? — Doma so me naučili, naj postanem konjski kupec in jaz sem hotel za čas

svojega potovanja prevzeti to vlogo, dasiravno se na konjsko kupčijo razumem kot zajec na boben. Toda pozneje je prišlo drugače.

Bližalo se je poldne in pred menoj je stala vas Mihajlovka, kjer sem mislil narediti prvo postajo v samostanu pri očetih bazilijancih. Rusi, pravoslavni in zedinjeni, imajo namreč samo en samostanski red — bazilijance, katere je ustanovil veliki cerkveni učitelj sv. Bazilij. Med zedinjenimi bazilijanci v Galiciji je v drugi polovici preteklega stoletja samostanska disciplina jako opešala, red je propadal in bi bil polagoma popolnoma propadel in zaspal, ako bi se o pravem času ne izvršila reforma s pomočjo očetov jezuitov. Jezuitje so jim dali svojega provinciala, svojega učitelja novincev in predstojnike posameznih hiš, reformirali so pravila, uvedli novega duha in samostanski red, in, ko so svojo nalogo dovršili, jeli so se spet odstranjevati. Duh in življenje reformiranih bazilijancev je torej jako podobno jezuitskemu in jaz sem se, kjer sem imel priložnost, rad zatekel k njim in se čutil pri njih nekako domačega sredi tega popolnoma tujega sveta. Seveda drugo vprašanje je, če se bo njihova reforma držala. — Name je napravilo vtis, da je jezuitska reforma starodavnega kontemplativnega reda nekaj tako umetnega in nenaravnega, da bo imela težko trajen obstanek. Naj bi se raje reformiral red v prvotnem kontemplativnem duhu, za nove potrebe naj bi se pa ustanovil nov red v duhu jezuitsko-aktivnem. Seveda bi se pri tem moralo opustiti načelo, da ima vzhodna cerkev samo en red — bazilijanski.

V samostanski cerkvi je še trajalo opravilo, ko sem prišel; moral sem torej čakati še precej časa. Konje sem dal v hlev, kozak si je kmalu poiskal znancev in jaz sem šel v cerkev na rusinske cerkvene obrede velikega tedna. V samostanu sem bil sprejet z največjo ljubeznivostjo in ko smo odobedovali in enega konja podkovali, odpravil sem se dalje. Takoj, ko sem prišel, svetoval mi je neki pater, naj na Ruskem opustim konjsko kupčijo, ker se nanjo premalo razumem in ker bi me radi vojne morda še smatrali za kakšnega japonskega ogleduha. Naj rajši rečem, da kupčujem z astrahansko kozuhovino za kučme. Pred odhodom mi je pa svetoval p. Lomnicki, ki je sam že velikokrat preoblečen potoval po Ruskem in misijonaril med skrivnimi zedinjenci po Holmskem, da bo najbolje, ako rečem, da smo sezidali na našem posestvu rusko cerkev in grem za njo nakupit v Kamjenjec pristnih ruskih svetih podob in zastav. Prvič je bilo to popolnoma resnično, ker smo v neki vasi med Bilčem in Miškovom res ravno dozidali rusinsko-unijatsko cerkev, dalje je bil to predmet, na katerega sem se nekaj razumel, ki je Rusom ugajal, da me niso več po-

vpraševali, Jude pa takoj odbil, da so me pustili pri miru. Tako se poslovim od prijaznih bazilijancev in od njihovega romantičnega lesenega samostana, ki leži popolnoma skrit v gozdu, proč od vasi, in se odpeljem dalje po cesti proti ruski meji pri Okopih sv. Trojice. Seveda bi od Bilča ne imel tako daleč do ruske meje, ako bi šel naravnost. Toda hotel sem mimogrede obiskati bazilijance in hotel sem čez mejo pri Okopih sv. Trojice in potem po veliki cesti v Kamjenjec.

Okope svete Trojice je najprej napravil poljski kralj Jan III. Sobieski. Kakor že ime pove, so bili to vojaški okopi, kjer se je utrdil kralj s svojo vojsko, da bi odtod opazoval gibanja Turkov in jim pri priliki odvzel Kamjenjec. Stanislav Jablonovski, veliki hetman poljski, je spoznal, da je to mesto, ki leži med dvema rekama, jako ugodno za tabor in sklenil se je l. 1692 še bolj utrditi. Celih šest tednov je vse vojaštvo nasipavalo zemljo in delalo okope, dasiravno so jih med tem neprenehoma napadali Turki. Načelnik posadke, Jakob Kalinovski, je odtod neprenehoma napadal Turke, ujel mnogo Turkov in jih prisilil, da so se umeknili iz Kamjenjca in iz celega Podolja. Za časov delitve poljskega kraljestva, se je oddelek konfederatov polastil Okopov in se za njimi junaško branil. Raje so našli smrt pod razvalinami starodavne cerkvice, kot da bi se podali Rusom. Avstrijska vlada je utrdbe deloma odpravila, deloma se pa nahajajo v popolnoma zapuščenem stanju.

Ne daleč od Okopov sv. Trojice se nahaja ruska meja. Avstrijo deli od Rusije tu reka Dnjester. Na eni strani reke se nahajajo avstrijski graničarji, na drugi pa ruski, čez reko drži širok most in vsaka stranka hodi do srede mostu. Na avstrijski strani se ne brigajo za osebe nič, pač pa za konje, na ruski ne pogledajo konja, ampak vprašajo samo po potnem listu osebe. Konji in žganje, to je namreč na Ruskem veliko bolj dobro in poceni kot v Avstriji. Radi tega je treba plačati na meji od tega visoko colnino, da se ne more preveč uvažati tega blaga čez mejo. Kdor hoče torej s konji iz Avstrije na Rusko, njemu popišejo na avstrijski meji natančno konje in vrniti se mora ravno tam in z ravno istimi konji nazaj. Drugače bi namreč lahko kdo s slabimi konji šel čez mejo, jih zamenjal za boljše in se z

boljšimi vrnil nazaj in delal s tako kupčijo velikanski dobiček — Pripeljemo se torej do meje, graničarji pridejo iz hišice, ogledujejo konje od vseh strani in eden vpraša: „Čegavi so ti konji?“

„Moji“, odgovorim ponosno.

„Koliko let imajo?“ vpraša dalje.

Meni je postalo toplo, kajti nisem imel pojma, koliko let more imeti približno konj. Odgovorim torej na slepo srečo: „Približno po dvajset let.“

Medtem so šli v hišico nazaj, napisali konjski protokol in tudi mene povabili, naj vstopim v hišico, da se podpišem. Njihov načelnik je protokol čital: „Konji stari po dvajset.“ — „Hm, hm“, — pričel je zmajevati, „ti konji po dvajset let?“ Moj kozak Nikefor je to slišal in je mislil, da se hoče graničar

FOT. L. LENART.

HIŠA NA RUSKEM PODOLJU.

norčevati iz konj, v katere je bil on zaljubljen iz cele duše in je jezno zakričal: „Kaj pravite! Ti konji imajo po dvajset let? Še po štiri leta nimajo!“ Jaz sem izprevidel, da sem nerodno povedal in sem odvrnil: „Vprašajte raje kozaka, on se bolje razume na konje.“

Nato so mi naredili potrdilo, da sem šel čez mejo s takimi in takimi konji, jaz sem sedel na voz in velem pognati čez most na Rusko. Na drugi strani mostu sem moral stopiti v rusko stražnico, kjer so mi ruski graničarji pregledali kovčeg, potrdili potni list in nato odpustili. Jaz sem sedel spet na voz, kozak je pognal konje in drčala sva po široki, jako široki cesti po ruskem Podolju proti mestu Kamjenjec Podoljski.

(Dalje.)

Kamjenjec in Hotin.

Potopisna črtica. — Spisal L. Leonard.

(Dalje in konec.)

3. Podolje.

Podolje je dandanes ena izmed gubernij, v katere je razdeljeno rusko carstvo tako kot Avstrija v posamezne kronovine. Podoljska gubernija je ena izmed največjih in najrodovitnejših celega ruskega carstva. Sestavljena je iz nekdanjih poljskih vojvodstev Podoljsko in Breclavsko, le sedanje okraje Borščov, Čortkov, Husjatín in Izleščiki je dobila Avstrija in priklopila k vzhodni Galiciji, del breclavskega vojvodstva, takozvani vinogradski okraj pa spada zdaj pod kijevsko gubernijo. V geografičnem in historičnem pomenu znači „Podolje“ doljenje ali nižjo ležečo Rusijo nasproti gorenji ali višje ležeči Rusiji. V tem pomenu obsega torej Podolje velik del vzhodne Galicije, to je vso zemljo od Lvova in Brodov, od porečja Strija in Zaruča proti vzhodu, na Ruskem pa celo današnjo gubernijo Podolje in vso južno od nje ležečo zemljo do Črnega morja, torej vse porečje Dnjestra in Buga. Ime „Podolje“ rabi najprej zgodovinar Kromer leta 1351. Ta poljski zgodovinar pripoveduje, da so tega leta Tatarji opustošili za vlade kneza Olgierda celo doljenje Rusijo, zvano Podolje. Leta 1375. so podpisali knezi Korijatoniči „gramoto“ za cerkev v Smotricku kot „knezi podoljski“. Poprej pa so to prostrano deželo imenovali „Ponižje“.

Sedanja ruska podoljska gubernija obsega 748.139 m² in šteje 3.770.692 prebivalcev. 50⁰/₀ njene površine je rodovitno polje, 18⁰/₀ travnikov in pašnikov, 7⁰/₀ stavbenega sveta, 18⁰/₀ gozdov, 2⁰/₀ zavzemajo reke in jezera, 2.3⁰/₀ je nerabnega sveta. To priča jasno o velikem prirodnem bogastvu in rodovitnosti kraja. Primeroma jako malo je na Podolju gozdov in še ti se nahajajo izključno v rokah velikih posestnikov. Raditega morajo ljudje kolikor mogoče štediti z gorivom in kurijo večinoma s slamo, a tudi z živinskimi odpadki, sploh z vsem, kar se sploh dá za to porabiti. Po osvoboditvi kmetov l. 1863. so bili graščaki vedno bolj v denarnih zadregah in so sekali gozdove, tako da dandanes morda že 10⁰/₀ Podolja ni več pokritega z gozdovi. Poljski veliki posestniki so zasadili na svojih posestvih mnogo sadnega drevja in tudi kmete prisilili, da so storili isto. Feliks Potocki na

primer ni dovolil nobenemu svojih kmetov, da bi se oženil, ako ni poprej na svojem vrtu zasadil gotovo število sadnega drevja. Raditega je na Podolju sadjarstvo primeroma precej razvito. V nekaterih okrajih se nahajajo tudi obširni vinogradi, vina se pridelala do 16.000 veder. Slaven je bil nekdanj podoljski med in Podolje so imenovali kraj, ki se cedi medu. Zgodovinar Kromer pripoveduje, da so se l. 1489. Tatarji tako napili medu, da so bili vsi pijani in so jih potem Poljaki vse potolkli. Čebelarstvo je dandanes popolnoma propadlo, največ se še peča ž njim duhovščina. Poleg zanikarnega gospodarstva na Ruskem je temu krivo zlasti to, da so se posekali gozdi in razorale stepe. L. 1885. se je naštelo na Podolju le še 98.000 panjev. Tudi milarija je močno propadla in se komaj še drži. Obrti je na Podolju malo in se pri sedanjih razmerah le težko in počasi razvija. Vsa dežela živi torej skoraj izključno od poljedelstva in izvažava veliki meri pšenico in sladkor. Prebivalstvo Podolja je po veliki večini (70⁰/₀) malorusko, Poljakov je 10⁰/₀, večinoma so veleposestniki in meščani, po mestih in po trgih je jako mnogo Judov, ki pa na vaseh med kmeti ne smejo stanovati. Velikorusov je jako malo, večinoma le uradniki, trgovci in sektirariji, ki so pribežali iz osrednje Rusije, preganjani radi svojega veroizpovedanja, dalje nekaj Nemcev. Armenci so se popolnoma popoljšali in prestopili h katoliški veri in latinskemu obredu.

Na Podolju so se srečavali narodi na svojih selitvah in vojnih pohodih; morda ni bilo nikjer toliko vojsk in na nobeno zemljo ni prišlo toliko in tako različnih narodov kakor na to. Že v prazgodovinskih časih so se valili tod mimo Skiti in Sarmati, narodi izanskega pokolenja, pozneje so napadali deželo od juga in od vzhoda finoturški narodi Pečenegov in Polovcev, Tatarji in Mongoli so si kraje osvajali in jih opustoševali. Za časa selitve narodov so pritiskali od severa na Podolje germanski narodi. Rimljani so razširili svojo državo do Podolja in ga prepletli s svojimi okopi, utrdbami in tabori, Grki so segli po njem, varjaške čete so se klatile po njem, armenski in židovski kupci so ga obiskovali v četah in se po njem naselili, litavski knezi so tu ustanovili svojo dedno kneževino. Poljaki so ga zasedli in ga povzdignili v poljsko voj-

vodstvo, potem pa so polastili Podolja Rusi in postalo je ruska gubernija.

Toda vkljub temu, da je bilo Podolje kraj, kjer so se križali veliki pohodi narodov in vkljub temu, da so se tu odločevale bitke med Poljaki in turško-mongolsko-tatarskimi narodi je vendar ohranilo od prvih zgodovinskih časov do današnjega dne svoje prvotno malorusko prebivalstvo. O bitkah in pohodih raznih narodov so ostale samo še pripovedke v zgodovini in v narodnih pesmih, ostalo je samo še neštivilno gomil, razvaline gradov, sledovi taborov in okopov in razne starodavne vojne potrebščine, ki se nahajajo na Podolju v velikem številu. Od cele prošlosti Podolja je ostal edino le maloruski

morja, a so jih Skiti pozneje potisnili proti severu. V Odiseji pripoveduje Homer:

Tam Kimerijci žive, in njih mesto in carstvo je celo v večne zavite megle in oblake, ker sonce nebeško nikdar njihove zemljé ne pogleda z gorečimi žarki.

Da so bili Skiti iranski narod, soroden Perzom in Masagetom, o tem ni več dvoma. Že Herodot deli Skite v štiri horde. Glavna, „carska horda“, je prebivala po črnomoških stepah med Donom in Dnjeprom in je „smatrala druge Skite za svoje sužnje.“ Severno od njih, med Dnjeprom in Bugom, žive po Herodotu Skiti poljedelci (*γεωργοί*), še bolj na severozapadu pa Skiti kmetje (*ἀροτριῶτες*), „ki pridelujejo kruh ne le za sebe, ampak tudi za prodajo.“

TRDNJAVA V KAMJENJCU OD SEVERNE STRANI

FOT. L. LENARD

narod kmetiški, vse drugo se je izgubilo v meglo pravljice in zgodovine.

Najstarejše vesti o prebivalcih današnje Male Rusije imamo pri Homerju. V Ilijadi pripoveduje, da je Zeus pogledal na „daljno zemljo dobrih jezdecov, Trakov in Misijcev, silnih v ročnem boju in slavnih kobilodojilcev, ki se žive z mlekom, revni in najbolj pravični med ljudmi.“ Že Strabon je razumel pod tem opisovanjem črnomoške kočevnike in Hezijod tudi že ve, da se imenujejo „Skiti“. Severno od Skitov pa žive po Homerju in Herodetu Kimerijci, ki so se raztezali nekod do Črnega

Po Herodotu so torej v njegovem času vsaj v jugovzhodnem delu sedanjega Podolja prebivali „Skiti kmetje“, ki pa gotovo niso bili pravi Skiti v etnografskem pomenu, ker so se zelo ločili od carskih Skitov. „Skite“ jih imenuje le raditega, ker so bili podložni iranskim Skitom. S Kimerijci ne moremo nič početi, ker so vesti o njih pri Herodotu in pri Homerju preveč nejasne. Dalje pa pripoveduje Herodot še o nekaterih drugih narodih, ki so prebivali severno od Črnega morja. Ob Dnjestru so prebivali Nevri. Res da stavi Herodot Nevre severno od izvira Dnjestra, ker pravi, da je

jezero, iz katerega izvira Dnjester, meja med Skiti in Nevri. Toda Herodotove informacije segajo samo do sredine Dnjestra in Buga, dalje pa kombinuje po lastni volji in potiska narode bolj na sever, da bi tako napolnil ž njimi kraje, o katerih nima še nobenih vesti. Nevre moramo zatorej iskati severno od Dnjestra, to je v današnjem Podolju. O Nevrih pripoveduje Herodot, da imajo skitske navade, da se za nekaj dni na leto vsak Nevr izpremeni v volka in da so se v njihovi deželi tako pomnožile kače, da so se morali vsi Nevri izseliti v zemljo sosednih Budinov. Nevre smatrajo zgodovinarji za Slovane, njihovo ime pa razlagajo iz slovanske korenine „nur“. (Nur je pritok Buga, odtod tudi „nurska“ zemlja); Legendo, da se izpreminjajo v volkove, razlagajo iz slovanske vraže o volkodlaku. Tudi Budine proglašajo za Slovane. To bajé izpričuje njihovo ime, katero izpeljujejo iz korenine „bud“, „bodem“. Drugje pa pravi Herodot, da stanujejo Budini severno od Sarmatov ob Donu in Volgi in pozna v njihovi zemlji grško naselbino Gelon. Torej je o njih težko povedati kaj gotovega.

Pozneje je rimski car Trajan razširil kraje svoje države do Podolja in je za obrambo tega novega ozemlja dal po Podolju nasuti takozvane „Trajanove nasipe“, katerih sledovi se še dandanes vidijo. Pozneje se je raztezala čez vso Rusijo Hermanrikova država gori do Merja, Medna in Čud. Toda povest o tej gotski državi je tako bajeslovna, da ji ne moremo ničesar verjeti. Zgodovina Podolja se začinja šele začetkom kijevske ruske države. Na Podolju so se naselila maloruska plemena Uličev, Teverov, Lučanov in Dudlebov.

Kdaj je bilo Podolje priključeno ruski kijevski državi, se ne ve. Na vsak način je Vladimir Veliki že vladal nad njim. O tem knezu pripoveduje Nestorjeva „Povest“, da je napravil tri pohode na zahod. Gotovo je to: Vladimir Veliki je priključil svoji državi Červen in Peremišl, to je sedanjo vzhodno Galicijo do reke Sana. Potemtakem se je polastil tudi sedanjega Podolja in Volinja, toda kdaj je prišla ta zemlja pod vladu kijevskih knezov, se ne ve. Gotovo ne takoj v začetku kijevske države, kajti staroruska država se je razvila na trgovinski podlagi, torej se je začela razvijati najprej ob velikih trgovinskih potih. Najprej se je razvila v Kijevu in v Novgorodu, največjih trgovinskih središčih na poti iz Carigrada k severnemu morju po Dnjepru in Dvini ali na poti iz „Varjag v Grke“, kakor pravijo staroruski viri. Potem so se ustanovila druga trgovinska in vojaška središča na tej poti: Ljubeč, Smolensk, Polock, Pskov. Nato se je odprla stepna trgovinska pot od Kijeva h Kaspiju in ustanovila prikaspijska ruska kneževina Tucutarakan. Nekaj

velikih pohodov na Povolžje je odprlo ruski trgovini pot k Volgi, Uralu in dalje v Azijo in to je privedlo h kolonizaciji in k ustanovitvi ruskih kneževin na Volgi in njenih pritokih, Oki in Kami, Murom, Rostov, pozneje Suzdalj in Moskva. Tretja trgovinska pot je peljala iz Kijeva čez Podolje in Galicijo v Krakov in Prago, stari trgovinski središči.

V staroruski državi ni igralo Podolje nobene politične vloge. Vladimir Veliki je podaril svojemu mlajšemu sinu Vsevolodu današnji Volinj, Podolje in Galicijo ter te kraje povzdignil obenem v kneževino. Stolica te kneževine je bilo mesto Vladimir Volinjski. Najstarejši sin Višnjeslav in po njegovi smrti drugorojeni Jaroslav je dobil Novgorod, drugi, Sudislav, Pokov, tretji, Izjaslav, Plock, Stanislav Smolensk, Svjatopolk Turov, Vsevolod Vladimir, Mestislav Tucutarakan, Boris Rostov, najmlajši med sinovi, Gleb, pa Murom. Po smrti Vladimirja se je kneževina bojevala vedno s sosedi, menjavala neprestano svoje kneze in se drobila vedno bolj in bolj. Najprej je odpadla od nje Galicija in postala sta samostojni kneževini Halič in Peremišl. Halič je prišel pod vladu modrega kneza Danila do velike veljave in si ohranil tudi za časa Tatarjev deloma neodvisnost. Ko so izumrli hališki knezi, je podedoval poljski kralj Kazimir Galicijo in jo zedinil s poljskim kraljestvom.

4. Zvanjec.

Nedaleč od avstrijske meje leži trg Zvanjec, skozi katerega sem se moral peljati. Zvanjec lepo leži na skalnem bregu Dnjestra, kjer se izliva vanj reka Zvanjec, in šteje do 4000 prebivalcev, med njimi 500 Judov, 1500 pravoslavnih, ostali so pa katoličani. V mestecu je pravoslavna in katoliška cerkev, židovska sinagoga in štiri židovske „božnice“. V Zvanjcu se izdelujejo plavi; razvita je živahna trgovina z lesom in strešnimi ploščicami. Zvanjec je naredil na mene veliko bolj ugoden vtisk kot gališki trgi. Kakšna razlika je na primer med Zvanjcem in našim Bilčem Zlatim, dasiravno je Bilče po številu prebivalcev najbrže nekoliko večje od Zvanjca. V Bilču nič kot ruska kočja pri koči po obeh straneh ceste, skoraj uro daleč, vse enake, lesene, nizke, na najbolj preprost način, s slamo pokrite. Izvzemši cerkev, grad, žganjarno in razna grajska gospodarska poslopja, ni tam nobenega poslopja, ki bi se le nekoliko razlikovalo od najbolj preproste maloruske „hate“. Ljudje, ki nas srečujejo v Bilču, so le zanemarjeni kmetje z dolgimi lasmi in brkami, v belih hlačah in kožuhi s črno kučmo na glavi, ali pa Judje, umazani in smrdljivi, z dolgimi bradami in dolgimi od olja se bliščječimi „pejsami“ za ušesi, z lisičjimi kučmami, odeti v umazane „halate“. V

Zvanjcu me predvsem ne srečujejo Judje v svojih narodnih nošah. Sicer je danes, slučajno ne vem kakšen, židovski praznik in polno Judov se sprehaja v prazničnih nošah. Toda ruska vlada jim ne dovoli nositi „pejs“ in drugih narodnih znakov. Sicer je vprašanje, če je ta prepoved pametna. Juda grozno razburi, ako mu kar meni nič tebi nič odrežejo „pejs“, kateri je posvetil toliko truda in olja, in na katero je ponosen kakor Dalmatinec na svoje brke, vlada pa s tem čisto nič drugega ne pridobi, kakor da imajo ulice nekoliko manj orijentalno podobo. Ako me sreča Jud v pejsah in halatu, vem takoj, s kom imam opraviti, ako pa je oblečen „po nemško“, človeka lažje prevara. A tudi domačini Malorusi se nosijo tukaj drugače kot onstran meje. Na avstrijskem Podolju se oblačijo v belo platno in v bele kožuhe,

Svičku z Łęčina. Takrat je bil Zvanjec še mala vas. Pozneje ga je podedovala mogočna podoljska rodovina Sročickih s Srocka, ki je že davno izumrla. Poslednja Sročicka s Srocka, grofica Ana, je podarila Zvanjec za doto sieradskemu vojvodi Aleksandru Koniecpolskemu. Valentin Kalinovski, general podoljskih zemlja, je sezidal prvo trdnjavo za obrambo proti Moldavi in Valahom. Barbara Koniecpolska, sestra Valentina, je podarila kmalu potem Zvanjec za doto Janezu Lanckoronskemu, podoljskemu zastavonoši. Potem je vladal tu njihov sin Stanislav, vojvoda ruski, in Zvanjec je postal takrat slaven v zgodovini. Veliki poljski junak Chodkievicz, „rešitelj domovine“, je tu naredil most čez Dnjester, ko je šel nad Turke proti Hotimu. Pri tej priliki so Poljaki vkljub prepovedi generala mesto popolnoma oropali. Tudi kra-

POGLLED NA KAMJENJEC

FOT. L. LENARD

samo kučme imajo črne, tu se nosijo bolj črno, skoraj bolj po evropsko. Dalje so tukaj na prvi pogled kmetje manj servilni in bolj samostojni. Onstran meje se klanja kmet do tal vsakemu, kdor ni, kot on, oblečen v belo „poletnanko“; tu so stali pri cesti ali me srečavali, vračajoč se s polja, zrl radovedno na mene, a nobeden ni snel klobuka z glave. V Bilču ni skoraj nobenega rokodelca, črevljarja, krojača ali kaj podobnega; tu pa so mi rekli, da je rokodelcev do 135. Seveda bodo to najbrže samo Judje, a bolje je, da je Jud krojač ali črevljar, kakor pa da prodaja kmetom žganje, katero kuha graščak.

Zvanjec je staro in zgodovinsko mesto. Kralj Vladislav Jagiello je podaril leta 1431. ta kraj vitezu

ljevič Vladislav je šel tu čez reko na Turka in ko se je po slavni bitvi poljska vojska vrnila, se je tu odpočila in pokopala svojega sivega generala Chodkievicza. Po končani vojni je hotel Stanislav Lanckoronski zopet povzdigniti mesto in mu je pridobil od kralja veliko predpravic. Dal mu je magdeburško meščansko pravo in lasten grb. Kralj Janez Kazimir se je hotel maščevati nad kozaki za poraze, ki so mu jih zadali pod slavnim hetmanom Bogdanom Hmielnickim in se je l. 1653. tu utaboril s 30.000 vojaki, da bi zabranil Hmielnickemu vrnitev, ko je ta šel na pomoč svojemu sinu v Moldavo. Sledovi mogočnega poljskega tabora se vidijo še dandanes za Zvanjcem, na poti proti Hotimu. Hmiel-

nicki je izvedel v Sučavi o smrti sina, ustavil se na poljih derebčinskih, polastil se Husjatina, prišel kralju za hrbet in mu zabranil dovoz živeža. Lakota, mraz in boleznj so tako hudo razsajale med poljsko vojsko, da je moral kralj prositi za mir. Najprej se je pogodil s Tatarji, ki so bili v zvezi s Hmielnickim. Obljubil jim je v teku 6 mesecev izplačati 100.000 cekinov, nato pa se je pomiril s Hmielnickim, kateremu je potrdil zborovsko pogodbo.

Kmalu potem je pridvela čez Zvanjec nova burja na Podolje. V jeseni l. 1672. se je odpravil sultan Mohamed IV. proti Kamjenjcu in je šel pri Zvanjcu čez Dnjester. Poljska posadka se mu je vdala brez strela in Mohamed je s posadko janičarjev, 300 konjenikov in 150 izbranih pešcev pod poveljstvom kajmakama, zasedel grad. Leto potem je Janez Sobieski premagal Turke pri Hotimu in pri tej priliki je bil Zvanjec zopet popolnoma razdejan. Po zmagi je hitel Sobieski v Varšavo po kraljevo krono in šele l. 1684. se je vrnil pod Zvanjec, da bi si osvojil Moldavo in je velel narediti most za Zvanjecem. Pozneje so se v Zvanjcu nasesili Armenci, ki so razvili živahno trgovino in obrt. Toda sreča ni trajala dolgo. Za časa barske konfederacije je bilo mesto spet popolnoma uničeno. L. 1769. so napadli Zvanjec Turki, uničili popolnoma mesto in okolico in poklali nad 1000 prebivalcev. Šele prihod ruske vojske jih je prisilil, da so se umaknili. Leta 1770. je razsajala v Zvanjcu kuga. L. 1775. nam opisuje neki odlok poljskega „sejma“ položaj Zvanjca takole: Mesto Mateja Lanckoronskega, vojvode braclavskega, dedno, „hostilitate“ vojsk od vojnih napadov do tal z ognjem uničeno, nekdaž z gradom obdano, v prebivalcih cvetoče, je zdaj samo „rudera“, ki kažejo podobo žalostne situacije. Hoteč „subvenisse“ velikemu propadu, obenem pa pomagati mestu z „attinencijami“, da bi se razpršeni prebivalci lažje mogli zbrati in mesto „ex rudibus edificovati“ in „komercijo“ povzdigniti „ad pristinum statum“, ga oprostimo od vseh „publičnih“ davkov dvanajst let, ab anno 1769. inclusive.

Jaz nisem imel časa ogledati si Zvanjca; mudilo se mi je naprej, da bi prišel še pred večerom v Kamjenjec. Nališpane Judinje so se izprehajale po cesti in merile z debelimi očmi mene, tujca. Danes je židovski praznik, možje tiče v sinagogi in v „božnicah“ ter opravljajo svoje pobožnosti, ženske pa se izprehajajo po cestah, odete v šumečo svilo. Na rokah, vratu in v ušesih nosijo židinjje polno dragocenosti, umite pa niso. Umazanost in nesnaga judovskega stanovanja, ležišča in spodnje obleke je nepopisljiva. Glavna stvar je, da se v soboto blišče na ženskah dragi kamni in zlato.

5. Kamjenjec.

Pred mano se razgrinja široka cesta, ki pelje v popolnoma ravni črti proti Kamjenjcu. Morda je, kakor tudi pri tolikih drugih ruskih navadah, temu prvi in glavni vzrok „širokaja ruska natura“, ki hoče imeti vse zasnovano v velikih potezah in ne trpi nič tesnega, malenkostnega. Ceste pa morajo biti na Ruskem zelo široke še iz nekega drugega vzroka. Neprenehoma so naju srečevali vozovi, gosposki, kmetiški in židovski, ki so se vračali iz mesta ali pa s polja, večinoma vpreženi s tremi konji v eni vrsti, včasih celo s štirimi. Z enim konjem se vozi le Jud, a še ta ne vedno. Drugi vpregajo vedno vsaj po dva konja, še raje imajo takozvano „trojko“, t. j. tri konje vprežene v eni vrsti, ali celo „čtvjorko“, to je štiri konje, v eni vrsti vprežene. Da se taka vprega lahko izogiba druga drugi, je seveda potrebna jako široka cesta. Konji so vsi jako majhni, suhi in čisto brez vsake pravilne oblike. Podoljski konjiček je zelo grd in zanemarjen, toda vztrajen in potrebuje malo hrane. Poleg tega je jako poceni. Saj se dobi v vzhodni Galiciji primeroma dobro kljuse za 40 goldinarjev, na Ruskem so pa primeroma veliko cenejši.

Solnce je že zašlo in na okolico so jele legati sence, ko se je dvignilo pred menoj „orlovo gnezdo“, grad kamjenješki. Cesta je oživela, poslopja so bila vedno bolj gosta in vedno lepša. Peljemo se med starodavnim zidovjem, deželna cesta se izpremeni v mestno ulico — prišel sem v Kamjenjec Podoljski.

Kamjenjec je eno izmed najstarejših rusko-poljskih mest; kar se pa tiče slikovite lege in prirodne utrjenosti, je to mesto nekaj posebnega. Skala, na kateri stoji, ima obliko stožca in se nahaja v globoki kotlini s strmimi bregovi. Reka Smotrič se bliža Kamjenjcu od zahoda, pod mestom se pa zavije proti severu, potem se obrne proti zapadu, tako, da obdaja mesto od vseh strani in je, ko se vrne k zahodu, od prvotne struge oddaljena kakšne štiri seznje.

Nekdaž je imelo mesto dvojce vrat: laška (poljska) vrata ob vzhodu in ruska vrata ob zahodu. Od prvih je ostal samo še kos zidu in dva stolpa, nekdaž so pa imela tri stolpe in v polkrogu zavito zidovje; pod srednjim stolpom se je šlo v mesto. Od poljskih vrat pelje strma pot navzgor k trdnjavi Batorija. Pred njo stojita dva ogromna kamnita stolpa, na enem je grb davnega podoljskega vojvodstva, na drugem pa dvoglavni orel in letnica 1832. Postavila ju je ruska vlada. Trdnjava Batorija ima sedem nadstropij in mnogo zidovja in je imela nekdaž velik strateški pomen. Ruska vrata, tudi

utrjena, so imela nekdanj štiri stolpe. Tretja vrata je dal zgraditi kralj Stanislav Avgust. Od teh vrat, ki so se po kralju imenovala „Ponjatkovska“, je peljala pot do mesta čez takozvani turški most, katerega so zgradili Turki iz razvalin dveh cerkva. V zadnjem času so zgradili širok, pripraven most, ki pelje v Kamjenjec do takozvanega „Novega mesta“. Škoda, da se tako zanimivi ostanki gradu in trdnjave pod rusko vlado tako uničujejo. Ako se zida hiša in je potreba kamnja, podere se kar del stare trdnjave ali stolp.

Nekdanj je bilo v Kamjenjcu 27 cerkva, med njimi latinskih katoliških 12; zdaj je katoliških cerkva samo še 4, predvsem katedralna cerkev, posvečena svetemu Petru in Pavlu, v začetku lesena, v XVI. stoletju zidana, pozneje prenovljena in razširjena. Turki so jo izpremenili v mošejo in ji prizidali visok, vitek minaret, ki stoji še dandanes. Na njem se blišči nad polmesecem kip Matere Božje. Ko so l. 1886. odpravili škofijo, je postala katedrala navadna župna cerkev. Dominikansko cerkev so zgradili iz lesa Korijažoviči l. 1370. Ko je l. 1420. zgorela, so jo nanovo sezidali, sevč iz kamna. Turki so iz nje najprej naredili vojašnico za janičarje, pozneje pa jo izpremenili v mošejo. Njen največji kras je prižnica iz enega kamna. Turki so jo pripeljali iz Carigrada, in ko so morali zapustiti Kamjenjec, so se dogovorili v pogodbi s Poljaki, da bosta prižnica in prej omenjeni polmesec na minaretu ostala na mestu nerazrušena. Leta 1843. so zatrli samostan. Nato se je v poslopju nastanilo semenišče, dokler tudi to ni bilo odpravljeno leta 1866. Zdaj so v njem ruski uradi. Armenska cerkev je bila tudi v začetku lesena. V njej se nahaja sloveča Mati Božja iz desetega stoletja. Najstarejša je v Kamjenjcu cerkvica sv. Nikolaja, nekdanj armenska cerkvica; v nji se nahajajo armenske liturgične knjige iz l. 1296. L. 1822. so jo Armenci izročili unijatom; ko je pa vlada odpravila unijo, je bila izpremenjena v rusko pravoslavno cerkev. Vseh pravoslavnih cerkva je v Kam-

jenjcu 18, najnovejša je krasna cerkev sv. Aleksandra Nevskega, najstarejša pa cerkev sv. Trojice, ki je še iz časov Korijažovičev. Pri ruski katedralni cerkvi sv. Janeza je ustanovljena od l. 1864. bratovščina sv. Janeza, ki ima namen razširjati pravoslavje na Podolju. V nekdanj frančiškanskem samostanu stanuje zdaj ruski škof.

FOT. L. LENARD

TURŠKI MINARET V KAMJENJCU

V Kamjenjcu se nahaja gimnazija, katero so ustanovili jezuiti l. 1610. in ženska gimnazija s 300 dijakinjami. Tu je ustanovljeno tudi podporno društvo za dijake in dijakinje, ki izda na leto do 3000 rubljev podpore. Poleg tega je v Kamjenjcu še pravoslavno semenišče in mnogo nižjih in strokovnih

šol. Omenim še, da ima Kamjenjec tudi protestantski tempelj, židovsko sinagogo in 32 hiš molitve — (božnic).

Ko sem prišel v Kamjenjec, se je že mračilo in najprej je bilo seveda treba izbrati prenočišče. Priporočili so mi neki hotel, toda nisem vedel, kje leži. Treba je vprašati. Velim ustaviti voz in vprašam nekega policista, ki ni imel drugega dela, kakor da je prodajal na cesti samo dolgčas, kje leži hotel „Bellevue“. Policist skoči z največjo postrežljivostjo k meni na voz in veli vozniku pognati. Tako postrežljivega policista še nisem našel. Je pa tudi dobil za svojo ljubeznivost celih 15 kopejk, za katere se je potem zelo vljudno zahvalil. Sicer sem imel v Kamjenjcu še dvakrat priliko, priti v dotiko z ljubeznivimi organi javnega reda. Enkrat mi je veter odnesel klobuk in ga valil po ulici. Moj položaj je bil neprijeten, toda usmiljeni ljudje so mi ga pomagali loviti. Najbolj pripraven pa je bil neki policist, ki je slednjič res ujel klobuk in mi ga prinesel z veliko vljudnostjo. Drugič sem stal pred rusko škofijsko cerkvijo v družbi z gospodom R., odličnim

katoliškim Poljakom iz Kamjenjca, kateremu sem bil priporočen. Imela se je vršiti velika pravoslavna cerkvena parada. Na ulici je polno vojakov delalo špalir, policija se je zvrstila okoli cerkve, slednjič je prišla procesija med špalirjem vojakov in policistov z arhijerejem (škofofom) na čelu; duhovniki so nekaj nesli — meni se je reklo, če sem prav razumel, da obleko Matere Božje — ljudstva je bilo malo — le vojaščina, policija, uradniki in duhovščina z dolgimi lasmi in bradami. Na celo parado je bilo treba strašno dolgo čakati, ker se je arhijerej po ruski etiketi zakesnil. Kar stopi k mojemu tovarišu njegov znanec, načelnik policije, v lepi praznični uniformi. Bilo mu je dolgčas in hotel se je razgovarjati do prihoda arhijereja in njegove parade. Moj tovariš me urno predstavi policijskemu načelniku za svojega sorodnika, „obivatela“ iz Galicije, in potem smo stali dolgo časa na ulici in se razgovarjali.

V hotelu sem si najel stanovanje, poskrbel še za konje in za kazaka, povečerjal, potem pa šel ogledat si mesto.

Trenotkom žalostnim ...

Zložil Zvonimir.

Šumite, oj temni gozdovi, —
že solnčni ugasnil je žar,
na nebu se križajo bliski,
iz dalje se bliža vihar

Oj, v burnih mi prsah tesno je,
v nemiru trepeče srcé,
ugaša mi solnce na nebu
in lega temà na poljè.

A jaz želim luči, svetlobe,
in žarkov veselih želim —
šumite, šumite, gozdovi
trenotkom žalostnim ...

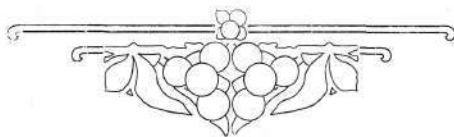

Krvave rože.

Zložil Zvonimir.

V oknu blestečem krvave
rože goré,
čeznje devojki se lepi
vsipljejo zlati lasjé.
žarki večernega solnca
v mrak se lové ...

In čez makova lica devojki
švigne solnčni trak,
rože krvave povesejo
cvetje v mladi mrak ...
Živo za polji večernimi
vriska junak — — —

Kamjenjec in Hotin.

Potopisna črtica. — Spisal L. Lenard.

(Konec.)

Topot so me v Kamjenjcu najbolj zanimala cerkve, ker so bili ravno ruski in tudi katoliški velikonočni prazniki. Tu praznujejo katoličani Velikonoč skupno s pravoslavnimi. Šel sem v prvo, veliko rusko cerkev, ki sem jo zagledal in iz katere je odmevalo glasno petje. Cerkev je bila polna ljudstva, ki je lepo pelo; skoro vsi so držali sveče v rokah in se večkrat pri-

Takoj sva bila prijatelja. Šla sva k nekemu ruskemu uradniku, prijatelju gospoda Rakovskega in si nato šla z njim ogledat mesto.

Začeli smo pri starem gradu, ki je zdaj ječa za zločince. Tukaj zanimive, zgodovinske spomenike popolnoma zanemarjajo, zato je tudi velik del kamjenješkega gradu docela podrt. Poljaki svojih spomenikov ne morejo ohranjovati, ker vlada ne dovoli,

CERKEV SV. TROJICE V KAMJENJCU

FOT. L. LENARD

klanjali do tal. Potem sem obiskal in si površno ogledal še katoliško katedralno cerkev. Nato sem odšel na dom ter šel počivat.

Ko sem vstal — bilo je že pozno — sem se odpravil proti cerkvi. V zakristiji sem se seznanil z župnikom, katerega sem vprašal, kje biva gospod Rakovski, odlični Poljak iz Kamjenjca, kateremu so me priporočili. Župnik mi je odgovoril, da je ravnokar šel iz zakristije na ulico, ter mi ga pokaže še na cesti. Ne bodi nemaren, skočim za njim in ga dohitim. Predstavim se mu in povem, kako in odkod.

ruska vlada sama pa tudi ničesar ne stori zanje. Meni tujcu se je hudo storilo, ko sem videl, kako propadajo stare dragocenosti. Sicer je v Kamjenjcu ruski muzej, predsednik pa je pravoslavni pop, o katerem mi je moj ruski tovariš dejal, da je manj neumen od drugih, vendar pa ničesar ne stori, ker nima ne ljudi, ne denarja na razpolago. Fotografovali smo razvaline in ostanke gradu od raznih strani, ostanke stolpov in vrat. Potem sem pa šel v hotel kositi. Toda tukaj se mi je zgodilo nekaj čisto nepričakovanega; povejo mi namreč čisto suhoparno, da se

pri njih pričenjajo velikonočni prazniki in da je zdaj prepovedano prodajati. Raditega bi bilo najbolje, če grem čez mejo, po Velikinoči se pa vrnem. Nisem obupal. Moj sklep je bil takoj storjen: Kjer sem, ostanem, dokler ne izvršim svojega namena. V hotelu ostanem, dokler me s silo ne vržejo na ulico. Do tega pa najbrže ne bo prišlo, ker imajo gotovo tudi tukaj radi denar. Lakote menda tudi ne umrem, saj imam s seboj še dober del tega, kar mi je kneginja iz Bilčega Zlata dala s seboj na pot. Res, da bo kruh že trd, toda pleče bo užitno. Dalje imam s seboj zanesljivega človeka, kozaka, ki bo znal v skrajnem slučaju od Judov kaj dobiti. Tako sem si mislil in nisem se varal. Iz hotela me sicer niso vrgli, toda brigali se zame tudi nič niso. Na tleh v veži so prečrtali moje ime, kakor da bi bil odpotoval. Ostal je na nji napisan samo še neki

peljemo — on, jaz in naš prijatelj, ruski uradnik v Hotin v Besarabiji, da si ogledamo ondotne turške trdnjave in mesto, kjer se je vršilo med Poljaki, Rusi in Turki že več krvavih bitk. Predlog smo z veseljem sprejeli in dogovorili smo se takoj o vseh podrobnostih. Še pred četrto uro zjutraj smo se drugi dan nato odpravili na pot. Gospod Rakovski je prinesel s seboj žganja in črnega kruha in vtaknil vse pod sedež v vozu. Sedemo v hladnem, temnem jutru na voz, zavijemo se v suknje in kožuhe, voznik sede na kozla, požene in molče se pomikamo po trdi, široki cesti proti Zvanjcu, prvi postaji. Že se je zdanilo, ko pridemo do prvega postajališča — Zvanjec. Kozaku velimo, naj počaka na cesti, mi pa skočimo z vozov. Najprej gremo v cerkev. Bila je odprta, toda prazna. Jaz in gospod Rakovski si ogledujeva cerkev, ki je jako zanimiva, prostorna

BLAGOSLOVLJENJE KAZAŠKE VOJSKE PRED ODHODOM NA VOJSKO PROTI JAPONSKI

general, ki je imel menda zato posebno dovoljenje. Postrežbe nisem imel nobene, toda to mi je bilo vseeno. Sam sem si pomagal s svojim kozakom. Jesti nisem dobil v restavraciji ničesar. V začetku sem si pomagal s svinjsko gnatjo, ki mi jo je podarila kneginja, pozneje sem se pa poslužil staropolske navade, da se v velikonočnih praznikih hodi od hiše do hiše znancem čestitat in pri tej priliki ti povsod obilo postrežejo z jedjo in velikonočnimi jajci.

Vsak večer sem šel k gospodu Rakovskemu na čaj. Neki večer predlaga moj gospodar, naj se od-

in lepa. Sedaj je katoliška, nekoč je pa bila armenska, ker so tukaj imeli Armenci svoje središče. Zanimiva je v oltarju armenska Mati božja. Najin ruski tovariš je naenkrat izginil. Vprašam gospoda Rakovskega, kam se je izgubil, ta se pa nasmehne in pravi: „Gotovo je pri zvonovih.“ Nato jo uberem na zvonik in res najdem tu na vrhu gospoda Prusevicsa — tako se je imenoval — gori pri zvonovih. V rokah ima polo papirja in slika zvonove. Zvonovi — ti so njegova strast. Za vsak zvon na Podolju ve, kako velik je, koliko star, kako težak,

kakšne napise ima in od mnogih ve celo zgodovino, v katero so vpleteni večkrat Turki, Tatarji in kozaki. Jaz ga pustim naj dovrši svoje delo in gledam med tem skozi lino. Kako krasen razgled je odtod na Zvanjec! V daljavi se vidi v megli Kamjenjec, na drugi pa v bližini, osvetljen od prvih žarkov, Hotin. Nedaleč se vije Dnjester, v njega se izlivata Zbruč in Smotrič. Kamor sega oko, povsod se razprostira široko, krasno Podolje s svojimi daljnimi polji in obširnimi naselbinami, izmed katerih se dvigajo kupole ruskih cerkva.

Ko je moj prijatelj činovnik, ki je bil neobčutljiv za vso prirodno krasoto, dovršil svojo nalogo, smo se odpravili proti župnišču s trdno vero, da nas bodo pogostili z gorkim zajuterkom. V veži nas sreča očevidno jako slabo razpoložena kuharica in nam kratko in suho pove, da župnika ni doma. Hočeš nočeš smo se morali zopet vrniti k našemu vozu, kjer nas je čakal kozak, ki tudi ni bil videti dobre volje — najbrž iz istega vzroka kakor mi. Molče sedemo spet na voz in se peljemo k Dnjestru v smeri proti Hotinu. Med potjo stopimo še enkrat z voza in si ogledamo tabor in nasipe hetmana Kalinovskega. Moj Bog, koliko tisoč rok je moralo tu delati, da je nasulo toliko zemlje! In kako je vse simetrično, natančno premerjeno in preračunjeno! Vidi se, da so možje, ki so se tu bojevali s Turki, Tatarji in kozaki, bili tudi dobri teoretiki v strategiji. Vkljub vsem napakam poljske šlahte se mora priznati, da je izvršila za kulturo in za Slovanstvo veliko delo, ker je obvarovala te krasne kraje, da se niso izpremenili v stepe in puščave ali pa da niso pod polumesecem propadli, kakor Makedonija in Mala Azija. Blizu Dnjestra je nekaj ruskih koč. Ko pridemo do Dnjestra, najamemo brod, na katerem se s kočijo prepeljemo na drugo stran. Onstran Dnjestra so se že dvigale pred nami mogočne razvaline hotinskega gradu.

6. Hotin.

Hotin leži nasproti Zvanjcu na drugi strani Dnjestra, v besarabski guberniji. Po turško se imenuje Hutin, po poljsko Hočim, Malorusi ga pa imenujejo Hotin. Razteza se po dveh strmih višinah nad Dnjestrom ter sestoji iz glavnega mesta in iz predmestij: Magala kacapska, Magala ruska, Slobodka vojaštva, Rumni in Jar kamneni. Hotin je jako staro mesto, baje ga je ustanovil v prvem stoletju po Kristusu Hotizon, kralj Dakov. V srednjem veku je bil last Genuežanov, ki so sezidali takozvani „genueški stolp“ na strmi višini nad Dnjestrovim bregom. Ko je genueška oblast nad Črnim morjem propadla, so se Hotina polastili Moldavci. Odslej

je večkrat menjal gospodarje in bil sedaj turški, sedaj moldavski, nekaj časa tudi poljski. Kot nepremagljiva trdnjava na skrajni severni meji turške države, je bil za Turke velikanskega pomena. Turki so ga s pomočjo francoskih inženirjev močno utrdili l. 1718. Vzlic temu so se Rusi Hotina v osemnajstem stoletju trikrat polastili, namreč l. 1739., l. 1769. in leta 1788., toda vsakokrat so ga po sklenjenem miru Turkom vrnili. Trajno je postal Hotin ruska last šele po miru v Bukarešti.

Za Poljake je Hotin slavni kraj, ker so tu Poljaki dvakrat premagali turško vojsko. Ozrmo se nekoliko nazaj na tiste pretekle dni poljske slave, na l. 1673.!

L. 1673. je sklenil turški sultan Mohamed IV. razširiti meje svoje države do bregov Baltiškega morja in zasesti Poljsko. Narodni zbor, ki se je zbral v Varšavi, je sklenil postaviti proti sultanu 31.000 mož, 15.000 konjenikov in 16.000 pehote, Litvanci naj bi pa zbrali 12.000 mož. Toda preteklo je celo poletje, v poljski tabor pa ni bilo odnikoder nobenega moža. K sreči se je tudi sultan zakesnil. Šele na jesen so se pričeli zbirati Poljaki v Lvovu. Ker se je sultan bal za Kamnjenjec, katerega se je leto poprej polastil, je zapovedal silistrijskemu paši Husejnu, naj gre s 16.000 možmi proti Kamnjenjcu, sam pa je s svojo vojsko ostal čez zimo v Babadagu in sklenil šele spomladi odkorakati proti Poljski. Medtem so se Poljaki zbrali v Lvovu, poveljništvo pa je izročil kralj Mihael Janu Sobieskiemu. Ker so Litvinci, bili tudi že na poti, je Sobieski hitel proti Hotinu, kjer je bila nastanjena turška posadka. 9. novembra so se prikazali Poljaki in Litvinci pod Hotinom. Turkov je bilo okrog 30.000 mož, Poljakov in Litvincov pa je bilo nekaj manj, ker se jih je na poti mnogo razpršilo. Prve dni se niso vršili redni boji; prava bitka se je vnela šele 11. novembra. Tega dne je hetman Sobieski opazil, da je bilo na hotinskih obkopi malo janičarjev; uganil je takoj, da so se vsled hudega mraza grelj v mestu, na okopih pa pustili le malo posadko, ker niso pričakovali poljskega napada. Sobieski je takoj zajahal konja, dal svojim častnikom posebna navodila, zbral svoje dragonce ter s sabljo v roki z dragonci in pehoto naskočil turške okope. Vnela se je krvava bitka, v kateri so se odlikovali posebno vojvode Jablonovski, Belski in Braclavski. Poljaki so gnali Turke pred seboj in neusmiljeno udrihali po njih. Turki so bili skoraj od vseh strani obkoljeni in ko niso videli pred seboj nobene rešitve več, so se v divjem obupu vrgli na četo Sobieskega in bi jo bili gotovo docela potolkli, ako bi jim ne bila prišla za hrbet poljska konjenica. Turki so bežali proti mostu, toda litvanski hetman Radzivill se jim je s svojimi vojaki

postavil nasproti, tako da jim je bil beg onemogočen. V boju je padlo 8000 janičarjev in 2000 Poljakov. Ob eni popoldne se je bitka končala in nato se je v šotoru Husejna pela maša in zapel „Te Deum.“ Drugi dan je grad Hotin izobesil belo zastavo in se vdal.

Ta zmaga Poljakom ni prav nič koristila. Edini uspeh je bil ta, da je postal hetman Sobieski poljski kralj, drugo pa je ostalo vse pri starem.

Vrnimo se k sedanjemu Hotinu!

Mesto je pod rusko vlado zelo propadlo; o davnih krasnih vrtovih, lepih turških poslopjih in tlakanih cestah ni nobenega sledu več. Vedno več Judov se je tu nabralo in vtisnilo mestu čisto judovski značaj. Nekatere ulice so široke, da sem od ene strani komaj videl do druge, toda blatne, da bi se človek ob deževnem času v blato lahko pogreznil. Toda to ni bilo samo navadno blato, ampak vsa gnjusoba iz judovskih hiš, ki leži na cestah nako-pičena in ki jo nikoli nihče ne pospravi. Druge ulice so spet tako ozke, da se komaj ogneš enemu samemu človeku.

Dandanes šteje mesto nad 2000 večinoma lesenih hiš in nad 20.000 prebivavcev, ima pet ruskih pravoslavni cerkev, med njimi štiri zidane, eno zidano

armensko cerkev, dve lesene katoliške in nekaj judovskih sinagog in božnic. Dalje je tu okrajna moška in dvorazredna ženska šola in nekaj cerkvenih in judovskih šol, poštna in telegrafična postaja, nekaj malih tovarn in žganjarn. To je vse, kar se dá povedati o zanimivostih v Hotinu. Lega Hotinova v najrodovitnejšem delu rodovitne Besarabije z vodno potjo po Dnjestru k Odesi in Črnemu morju in v bližini avstrijske in rumunske meje, bi bila jako ugodna za kupčijsko središče z Avstrijo, Rumunijo in Črnim morjem. Toda vzlic tako ugodni legi in rodovitni zemlji propada to mesto rapidno. V Hotinu je katoliška fara, ki obsega ves hotinski okraj in šteje nad 2000 duš. Katoličanov je v okraju nad 10%, pravoslavni 90%, drugi so pa Judje in razkolniki. Prebivalstvo okoli Hotina je večinoma malorusko in rumunsko, Poljakov je jako malo.

V zadnjih letih je bil v Hotinu morda najbolj zanimiv prizor odhod kazakov na vojsko na Daljni Vzhod proti Japoncem. Blagoslavljali so jih popi, vojaki so pa odšli, eni sanjajoči o zmagi, drugi pa nejevoljni in mrki. — V Hotinu se s svojimi prijatelji nisem dolgo mudil, vrnil smo se kmalu v Kamjenjec; jaz pa sem se kmalu nató zopet vrnil na avstrijsko Poljsko.

Ptička-ljubav.

Zložil Zvonimir.

V zlatem morju se koplje
daljni zaton,
rosa lega na polje,
lega preko dobrav,
nad dobravami vlažnimi
plôve ptička-ljubav . . .

Kam, ljubav, boš krenila
v tihi večer?
Glej vsa pusta dežela
zrè ti hladno v oči,
cilji v daljah ugašajo, —
ceste ni, steze ni;

čilim črni ovija
nizke vasi
in mogočne gradôve:
slednji utihnil je hram —
ah, izmučena potnica,
kam boš krenila . . . kam?...

— V srce nežno in dobro
moja gre pot:
solzni biseri tiho
na trepalkah visé
pa ponižno mi svetijo
vhod v drhteče srcé — —

Plôve, plôve skozi mrakove
radostno pot
v srce dobro in nežno
trudna ptička-ljubav; —
fantje pesem prepevajo,
radost spè iz daljav.

